

Justitiedepartementet
ju.remissvar@regeringskansliet.se
ju.L5@regeringskansliet.se

Yttrande över betänkandet *En straffreform* (SOU 2025:66)
Regeringskansliets dnr Ju2025/01317

Tingsrätten har granskat betänkandet utifrån de intressen som tingsrätten har att beakta. Tingsrätten tillstyrker i huvudsak utredningens förslag och avstyrker de alternativa förslagen. Tingsrätten vill härutöver lämna följande synpunkter.

Ett påföljdssystem med villkorligt fängelse

Utredningen har utifrån de förutsättningar som gällt för uppdraget lämnat ett genomarbetat förslag som tingsrätten i allt väsentligt kan ställa sig bakom.

Påföljdsbestämningen enligt det föreslagna systemet innebär att domstolen i praktiken ska väga skäl som talar för ovillkorligt fängelse (strafftid, art och återfall) mot de föreslagna tilläggsanktionernas ingripandegrad. Samtidigt kan tingsrätten konstatera att innehållet i övervakningssanktionen i det närmaste helt överlämnas till Kriminalvården att bestämma om på verkställighetsstadiet och således är okänt för domstolen när den ska göra sin avvägning. Utredningen föreslår visserligen – utan närmare analys – att samhällstjänstsanktionen och övervakningssanktionen till sin art ska anses lika ingripande. Att överlåta till Kriminalvården att fylla en övervaknings-sanktion så att den ska motsvara exempelvis 100 timmars samhällstjänst framstår emellertid av principiella skäl som betänkligt. Det är över huvud taget svårt att överblicka hur ingripande villkorligt fängelse med en eller flera tilläggsanktioner kommer att bli, i jämförelse med ett ovillkorligt fängelsestraff som avtjänas med elektronisk fotboja.

I detta sammanhang finns det anledning att även ta upp utredningens förslag om att låta Kriminalvården avgöra att en del av samhällstjänsten ska få utgöras av annan verksamhet än oavlönat arbete (avsnitt 6.9.6), ändra eller upphäva en samhällstjänstsanktion eller ersätta hela eller delar av en sådan sanktion med övervakning om det finns särskilda skäl (avsnitt 6.9.9). Även om tingsrätten ser praktiska fördelar med utredningens förslag i dessa delar, framstår det av principiella skäl som tveksamt att överlåta vad som i praktiken är påföljdsbestämning till Kriminalvården och att så att säga sudda ut gränserna mellan den dömande och verkställande makten.

När det gäller utredningens förslag om åtgärder när den dömde inte betalar dagsböter som tilläggsanktion (avsnitt 6.10.1) ställer sig tingsrätten bakom grundtanken i förslaget. Förutsättningarna för de föreslagna åtgärderna har kopplats till 15 § bötesverkställighetslagen (1979:189) enligt vilken bestämmelse bötesomvandling får ske om misslyckad indrivning beror på trots från den bötfällda eller om det av särskilda skäl är motiverat från

allmän synpunkt. Vidare föreslås att åtgärderna enligt förslaget måste beslutas innan prövotiden gått ut, dvs. i princip två år från det att domen fått laga kraft.

Erfarenhetsmässigt beror misslyckad indrivning sällan på trots (exempelvis undanskaffande av egendom eller annat illojalt beteende). Kraven för att bötesomvandling ska vara särskilt motiverat från allmän synpunkt är enligt praxis förhållandevis höga och det krävs som regel återfall i bötesbrottslighet under några års tid för att den bötfälldes beteende ska anses framstå som så stötande att det motiverar bötesomvandling. Mot den angivna bakgrunden kan den praktiska betydelsen av förslaget såsom det är utformat av utredningen ifrågasättas.

När det gäller förslaget om åtgärder när den dömde på ett allvarligt sätt har brutit mot sina skyldigheter till följd av samhällstjänst eller övervakning (avsnitt 6.10.3), ska talan anhängiggöras före prövotidens utgång. Vidare ska enligt förslaget talan anses anhängiggjord då ansökan om målets upptagande delgavs den dömde. För domstolens handläggning föreslås gälla ett skyndsamhetskrav.

Utredningen har med hänvisning till förslag från Utredningen om påföljder, återfall och verkställighet i SOU 2024:48, alltså föreslagit ett skyndsamhetskrav för domstolarnas handläggning beträffande undanröjandemålen. Många gånger är utdragen handläggning för dessa mål orsakat av delgivningsproblem. Möjligheterna till en effektivare handläggning har på senare år förbättrats med införandet av förenklad delgivning (33 kap. 6 a § rättegångsbalken) och tillgänglighetsdelgivning (33 kap. 6 b § rättegångsbalken). I underrättspraxis råder delade meningar om även kungörelsedelgivning kan användas för den aktuella måltypen. Utredningen har inte närmare behandlat frågan, som bör uppmärksammas i det fortsatta lagstiftningsarbetet. Enligt tingsrätten är det angeläget att domstolarna får tillgång till ändamålsenliga verktyg för att kunna fullgöra sitt uppdrag om ett skyndsamhetskrav läggs på dem.

En översyn av straffskalorna

Det har i ett av de särskilda yttrandena påpekats att den allmänna översynen inte i något fall lett till att straffskalan blivit mindre sträng. Detta kan förstås hänga samman med att många straffskalor kan kopplas till andra regler, exempelvis om preskription. Inte minst av pedagogiska skäl hade det dock varit önskvärt om straffskalorna i större utsträckning gav en rättvisande bild av det straffvärde som brotten i praktiken har. Som exempel kan nämnas att flera av brotten i 7 kap. brottsbalken har straffskalor som framstår som omotiverat vida. Det borde vara relativt enkelt att hitta ett "normalstraff" för ett fall av tvegifte (7 kap. 1 § brottsbalken). Att straffskalan, som även motsvarar den praktiskt tillämpbara straffskalan, då spänner från böter till fängelse i två år, ger ingen vidare upplysning till allmänheten eller ledning till rättstillämpningen. Det framstår också som oväntat att straffskalan för tvegifte ska vara densamma som för brottet egenmäktighet med barn, som till skillnad från det förra dessutom är ett perdurerande brott.

Tingsrätten noterar att frågan om överlappande straffskalor inte fått något egentligt svar, eller någon enhetlig behandling. Avseende mord och dråp anges det vara lämpligt att straffskalorna ligger "kant i kant", medan det för grov misshandel och synnerligen grov misshandel föreslås fortsatt överlappning eftersom det gäller för i stort sett alla andra gradindelade brott i brottsbalken och i specialstraffrätt (se avsnitt 8.1.2). Utöver att systemet är

inkonsekvent, kan dock tingsrätten inte se några praktiska problem med dessa skillnader.

Minimistrafken för en mängd brott, bland annat grov stöld, höjs från fängelse sex månader till ett år. Tingsrätten har inga synpunkter på detta, men noterar att brotten grov stöld och inbrottsstöld genom ändringen kommer att ha samma straffskala. Det förefaller då onödigt att ha två olika straffbud för så likartade brott.

Hela straffskalan ska komma till användning

Tingsrätten konstaterar inledningsvis att en reviderad bestämmelse om straffmätningen är ett ändamålsenligt sätt att uppnå en förhöjd straffnivå avseende gärningar med försvårande omständigheter, i stället för att på en generell nivå justera straffskalorna där gärningar utan försvårande omständigheter omfattas av en straffhöjning.

Tingsrätten instämmer i utredningens slutsats om att för styrda modeller riskerar att vara oförenliga med en nyanserad bedömning i det enskilda fallet. En allmän bestämmelse kan dock riskera att skapa en oförutsebarhet och motverka en enhetlig rättstillämpning. Vissa förtydliganden är därför önskvärda i form av exempel och annan vägledning avseende i vilken omfattning försvårande omständigheter ska få ett annat genomslag vid straffmätningen än idag.

Tingsrätten noterar också att bestämmelsens första stycke är avgränsat till enkel brottslighet. Med hänsyn till att samma omständigheter också ska beaktas vid flerfaldig brottslighet saknas skäl för avgränsningen avseende "ett brott" i första stycket.

Skärpta straff för flerfaldig brottslighet

Tingsrätten avstyrker det alternativa förslaget om införande av en trekumulationsregel och instämmer i utredningens slutsatser om nackdelarna med en sådan. Tingsrätten konstaterar dock att utformningen av bestämmelsen är förhållandevis tydlig och skapar förutsebarhet i rättstillämpningen.

Utredningen föreslår en bestämmelse bestående av en grundregel och en presumtionsregel. Förslaget innehåller vissa otydligheter. Det framgår exempelvis att det inom ramen för grundregeln är möjligt att såväl asperera som kumulera fullt ut. På motsvarande sätt framgår att det inom ramen för presumtionsregeln kan vara nödvändigt att asperera i enlighet med grundregeln. Tingsrätten noterar också att presumtionsregeln är tänkt att kunna användas vid upprepade kränkningar som inte faller in under fridskränkningensbrotten och på så sätt bestämma straffvärdet högre än det kumulerade värdet. Tingsrätten finner detta problematiskt ur ett rättssäkerhetsperspektiv. Nuvarande metod att straffmäta sker förvisso på ett schabloniserat sätt men är förhållandevis tydligt och enhetligt. Även om tingsrätten står bakom en bestämmelse som möjliggör en nyanserad straffmätning, riskerar en för generell bestämmelse att motverka en enhetlig rättstillämpning. Det finns därför skäl att se över om förslaget är tillräckligt tydligt för att på så sätt säkerställa en förutsebar och rättssäker rättstillämpning.

Skärpta straff för brott som har samband med kriminella nätverk
Tingsrätten avstyrker det alternativa förslaget om införandet av en obligatorisk dubblering av straffvärdet och instämmer i utredningens slutsatser om de nackdelar en sådan bestämmelse skulle innebära.

Tingsrätten ifrågasätter inte att 29 kap. 2 a § brottsbalken sedan den infördes den 1 juli 2023 har tillämpats sparsamt. Det bör dock noteras att bestämmelsen är relativt ny och att den därmed inte kan anses ha hunnit få fullt genomslag, särskilt med hänsyn till att det än så länge inte finns några refererade avgöranden där bestämmelsen tillämpats. Det kan därför ifrågasättas om det går att dra några säkra slutsatser avseende den nuvarande bestämmelsens räckvidd och effekt. Mot bakgrund av det anförda framstår det inte heller som självklart att en ny och bredare bestämmelse kan förväntas få avsett genomslag.

Utredningens förslag till bestämmelse innehåller flera breda rekvisit som kan komma att leda till tolkningssvårigheter. Bestämmelsen skulle exempelvis kunna åberopas vid brott som inte begåtts i gängmiljö. Detta skulle gå emot det bakomliggande syftet med bestämmelsen. Ytterligare förtydliganden avseende rekvisiten ”ingått som led i verksamheten”, ”grupp av personer” samt ”allvarlig brottslighet” är därför nödvändiga. Eftersom förslaget även är avsett att omfatta brott som kan framstå som bagatellartade, finns särskilt ett behov av närmare förtydliganden avseende de omständigheter som domstolarna, vid hantering av mindre allvarliga åtal, ska beakta vid bedömningen av begreppet ”allvarlig brottslighet”.

Även om riskerna för dubbelbeaktande av försvårande omständigheter är färre med en bestämmelse som inte föreskriver en obligatorisk dubblering noterar tingsrätten att den föreslagna ordningen också innebär sådana risker. Den föreslagna ordningen innebär även i övrigt svårigheter vid straffvärdebedömningen.

Billighetsskäl, andra strafflindringsgrunder och påföljdseftergift
Tingsrätten tillstyrker förslagen i denna del. Förslagen ligger väl i linje med syftet med övriga ändringar.

En presumtion för häktning i fler fall

Tingsrätten delar utredningens bedömning att det varken är lämpligt eller nödvändigt att låta den s.k. häktningspresumtionen generellt omfatta brott för vilka det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i ett år.

Tingsrätten avstyrker alltså det alternativa förslaget.

Tingsrätten ifrågasätter behovet av utredningens förslag – att presumtionen för häktning utvidgas till att omfatta brotten grov kvinnofridskränkning, grov fridskränkning och hedersförtryck. Vid angivna brott finns regelmässigt skäl för häktning oavsett presumptionsregeln. Detsamma torde gälla vid misstankar om försök, förberedelse eller stämpling till brott för vilket det inte är föreskrivet lindrigare straff än fängelse i fyra år.

Övergångsbestämmelser

Tingsrätten har full förståelse för det utmanande i att skapa övergångsbestämmelser för fall där brott begåtts både före och efter ikraftträdandet av de nya reglerna, eller där reglerna ändras mellan tingsrättens och hovrättens prövning. Någon form av konkreta exempel hade dock underlättat och skapat förutsebarhet.

Tingsrätten lämnar här två exempel på situationer som kan uppstå.

Exempel 1

X ska dömas för tre våldtäkter, värda vardera tre års fängelse. En våldtäkt är begången i tiden före ikraftträdandet och de andra två efter.

Straffet torde inte kunna bli mindre än sex års fängelse, motsvarande en kumulation av de två senaste brotten. Men hur stort tillägg, om något, ska göras för det första brottet? Enligt dagens praxis hade det samlade straffvärdet typiskt sett blivit lägre än sex års fängelse.

Exempel 2

X ska dömas för en grov stöld värd åtta månaders fängelse. Tingsrätten meddelar dom före ikraftträdandet och bestämmer påföljden till skyddstillsyn (utan föreskrifter). Domen överklagas av den tilltalade. När hovrätten ska meddela dom har de nya reglerna trätt i kraft. Hovrätten vill fastställa tingsrättens dom, men ska då, som tingsrätten har uppfattat förslaget, översätta skyddstillsynen till det nya systemet med villkorligt fängelse.

Eftersom hovrätten instämmer i straffvärdebedömningen ska det bli åtta månaders villkorligt fängelse. Om skyddstillsynen då ska ersättas av övervakning, kommer helghemarrest att ingå som ett obligatoriskt moment. Detta får nog anses som mer ingripande än en skyddstillsyn utan föreskrift. Hur ska då översättning ske utan att förbudet mot reformatio in pejus överträds?

Konsekvenser för domstolarna

Under förutsättning att dagens processuella regler inte ändras, kommer förslagen att leda till att färre mål kan avgöras på handlingarna eller i den tilltalades utevaro. Möjligheterna till förundersökningsbegränsning kommer också att minska.

Ett ökat genomslag för försvårande omständigheter och det nya sättet att straffmäta, kommer att ge upphov till mer omfattande bevisning och argumentation i många mål.

Domstolarna kommer sammantaget att få hantera fler och längre förhandlingar i brottmål. Kostnaderna för rättsliga biträden kan också förväntas öka. Det är angeläget att Sveriges domstolar tillförs resurser för detta.

Evelina Englund

Remissen har handlagts och föredragits av en grupp bestående av lagmannen Evelina Englund, rådmannen Magnus Dahlberg, tingsfiskalerna Amelie Elmér och Arianit Shabanaj, samt tingsnotarierna Ivar Berglund och Lisa Messa.